

Il-~~F~~uttafa

numru 117

Lulju - Awwissu 2013

Bilbla

#

Aron Tanti

Iż-żgħar kibru sew...

Is-seba' flieles tal-Fras-servjent li faqqsu l-Għadira f'Ġunju li għadda issa kibru sew. Tgħallmu mhux biss isibu l-ikel wehdom imma kif taraw minn dar-ritratt riċenti issa tgħallmu wkoll itiru. Ftit żmien ieħor ikunu lesti biex ipassu lejn l-Afrika flimkien mal-ġenituri tagħhom.

Erbgħa mis-seba' frieħ tal-Fras-servjenti qed jittestjaw il-magnil B'dawk il-ġwienah godda ftit ieħor iridu jaqsmu 350km baħar u 2000km deżert.

Raymond Galea

Il-bilbluni reġġu bejtu.

Araw Il-Huttafa 105

Il-bilblun (tawny pipit) huwa għasfur li beda jbejjet f'pajjiżna f'dawn l-aħħar snin.

Għalkemm jismu bilblun, dan huwa fil-fatt tip ta' pespus (*pipit*) u mhux bilbla (*lark*). Huwa għasfur żgħir tal-beraħ u x-xagħri, u jiffaċċa kull sena fil-pases. Imma jidher li qed jibda jbejjet ukoll.

L-ewwel bejta nstabt fl-1993 minn xi nies tal-BirdLife. Imbagħad - wara kważi 20 sena - reġġu nstabu bejtiet u frieħ fis-sajf tal-2011, fil-park tal-Majjistral. Is-sena l-oħra (2012) bejtu wkoll, probabbli iktar minn par wieħed.

U issa, ftit granet ilu, u mill-ġdid fil-Majjistral, shabna Ray u Nick Galea raw familja bilbluni b'zewġt ifrieħ li diġà tgħallmu jtiru.

Bilblun
żagħżuġ minn
ta' din is-sena

Aron Tanti

Ġerħa kerha li ma tridx tfiq...

← L-Armier

← L-Armier iż-Żgħir

It-Torri l-Abjad

Dan ritratt mill-ajru tal-Armier, L-Armier iż-Żgħir (Little Armier) u l-inħawi tat-Torri l-Abjad. Il-bini li jidher fir-ritratt huwa **kważi kollu kontra l-liġi**! Kontra l-liġi għax mibni bla permess fuq art publika. Jiġifieri kull min bena hemmhekk seraq biċċa art li suppost hija ta' kulhadd. X'wiċċ tost għandhom xi nies! Minbarra l-qerda totali tal-ambjent naturali li nbnew fuqu, dawn il-kmamar għamlu wkoll ħsara kbira lil xi swar baxxi minn ta' żmien il-Kavallieri. Ftit ġimghat ilu smajna li l-qorti ordnat xi nies biex jinqalghu minn hemm. Kulhadd feraħ bl-aħbar (ovvjament hliet min għandu l-kmamar hemm!). Imma mbagħad ma smajna xejn iktar...

Hafna riħ

Sa l-aħħar ta' dis-sena fid-dinja ħa jkun hawn biżżejjed turbini tar-riħ biex jiġġeneraw 300 gigawatts ta' enerġija. Jiġifieri daqs kemm kieku jipproduċu 114 pawer stejxin nukleari! U kollox mir-riħ. Fuq quddiem nett fl-użu tal-enerġija mir-riħ hemm l-Ewropa, b'iktar minn terz ta' dan it-total. Cool hux!

U żgur li cool. Dak ir-riħ kollu!

Qabdu l-killers

Fiċ-**Chad** arrestaw wiehed minn grupp kaċċaturi li bejniethom qatlu kważi 200 iljunfant (u ħames rejnġers!) f'inqas minn sena. Il-qtil tal-iljunfanti biex jisirqulhom in-nejbiet żdied ħafna f'dawn l-aħħar snin. Skont il-Ġnus Magħquda, fl-Afrika qed jinqatlu kull sena iktar iljunfanti milli jitwiellu.

Daqshekk kaċċa

Ftit xhur ilu l-**Costa Rica** għaddiet liġi li biha l-kaċċa bħala passatemp saret illegali fil-pajjiż kollu. Il-Costa Rica pajjiż b'natura sinjura ħafna, u b'xorti tajba n-nies għandhom l-ambjent għal qalbhom ħafna. B'din il-liġi l-Costa Rica kompliet turi kemm tirrispetta n-natura. Prosit Costa Rica. Way to go!

Ftit rispettt

Dis-sena, **118-il gvern** qablu li jipproteġu seba' speċi ta' klieb il-baħar milli jinqabdu jew jinbiegħu. Mhux numru kbir meta tqis li hawn 143 speċi ta' *sharks* fil-periklu li jinqerdu. Imma huwa sinjal ċar li fl-aħħar il-pajjiżi qed jibdeu juru rispettt anke lejn dawn l-annimali li ma tantx għandhom fama tajba.

Xi grun daww

Utah fl-**Istati Uniti** huwa magħruf għall-fossili ta' dinożawri li x-xjenzati l-ħin kollu jsibu fil-blat. Ftit ġimghat ilu sabu fossili ta' speċi ġdida ta' dinożawru. Dan l-annimal għex xi 76 miljun sena ilu u ma' rasu kellu par grun enormi li jgħibu għira lil kull barri! Semmewh *Nasutoceratops titusi*.

Ħmistax godda

Fil-**Brazil** instabu 15-il speċi ta' għasafar godda! Hdx minnhom huma endemiċi għall-Brazil, u l-erbgħa l-oħra jinstabu wkoll fil-Peru u fil-Bolivja. Speċi minnhom hija tip ta' ċawla li diġà qiegħda f'periklu kbir li tisparixxi mid-dinja, Dan għaliex l-ambjent li tgħix fih qed jinqered mill-bniedem.

Xaqq tama

L-Amur Leopard hija l-iktar razza rari ta' leoparda fid-dinja. Tgħix fil-wesgħat tal-lvant tar-Russja u ċ-Ċina. Sa ftit snin ilu fir-Russja għaddew b'kollox xi 25. Bis-saħħa ta' numru sabiħ ta' frieħ, in-numru fir-Russja issa jidher li tela' għal xi 50. Xorta hija *Critically Endangered*, imma forsi hemm xaqq tama!

Ir-Russi qalu le

Ftit ġimghat ilu kien kważi sar qbil internazzjonali li jitwaqqfu żewġ riservi naturali enormi (4,000,000km²) fil-baħar madwar l-**Antartika**. B'hekk jiġu protetti balieni, pingwini, ħut, foki u krill mis-sajd u tniġġis. Imma r-Russja qalet le u sfaxxa kollox. Sur President Putin, biex tkun ambjentalist mhux biżżejjed tippoża ma' xi tigma, ta!

Qatghu qalbhom

Il-Monsanto, l-ikbar kumpanija fid-dinja ta' prodotti ¹GM, qatgħet qalba li tkabbar dawn il-ħxejjex fl-**Unjoni Ewropea**. Dan għaliex in-nies tal-UE huma fil-biċċa l-kbira kontra dawn il-prodotti, li hadd ma jaf xi ħsara jistgħu jagħmlu fin-natura.

¹GM. Prodotti GM (*genetically modified*) huma pjanti li xjenzati jkun bagħhsilhom fil-bijoloġija tagħhom. Ħafna nies huma kontrihom għax hadd ma jaf xi ħsara jistgħu jagħmlu dawn il-prodotti fin-natura.

X'jiġifieri Cri... Critil... Crititi... Insomma x'fissru daww iż-żewġ kelmiet twal?

Heq-hemm! Mela, Critically Endangered jiġifieri...

Tista' tiegħat Profs! Hawn kollox spjegat f'pagna 5...

X'nista' nara tgħid?

jikteb Jason Aloisio

Għasfur ta' San Martin

Common Kingfisher

Alcedo atthis

Għalkemm żgħir, żgur li hu fost l-isbaħ għasafar tal-passa li tista' tara, minħabba l-ilwien tiegħu. Jibda jidher minn daż-żmien tas-sajf, xi ftit jibqgħu fix-xitwa u jerġa' jidher fir-rebbiegħa. Għalkemm ir-riservi tal-Għadira u s-Simar, u s-Salini huma l-aħjar postijiet biex tarah, tista' tinzertah ukoll f'xatt il-baħar waqt li tkun qed tiehu xi għuma.

Tagħrfu kemm mill-kuluri tiegħu, kif ukoll mit-tisfira ħafifa li jsemma' ta' spiss. Għandu dehra partikulari:

It-tpiġġja meħuda mill-ktieb **Ghasafar Madwarna**, miktub apposta għat-ftal. Dal-ktieb jiswa €5 u tista' tixtrih mingħand il-BirdLife jew billi żżur ir-riservi naturali tal-Għadira jew Is-Simar.

ġisem imbaċċaċ, denb qasir u ras kbira b'munqar goff u twil. Jiekol ħut żgħir u gambli mill-ilma, imma jiekol ukoll insetti bħal mazzarelli meta l-priża favorita tiegħu tkun nieqsa.

Il-bejta jhaffirha fil-ħamrija tal-ġnub tax-xmajjar, u tkun qisha mina twila sa 130cm li twassal f'fetha ovali. F'Malta ma jbejjitx.

Victor Falzon

Hemm għaqda jisimha **International Union for the Conservation of Nature**, jew **IUCN** fil-qosor. Kif juri isimha din hija għaqda li taħdem għall-ħarsien tan-natura fid-dinja kollha.

Wahda mill-affarijiet li tagħmel l-IUCN hi li żżomm ir-**Red List of Threatened Species**. Din lista ta' eluf ta' annimali u pjanti, fejn kull speċi titpoġġa f'kategorija skont kemm hija komuni jew rari fid-dinja. Hemm sitt kategoriji prinċipali, kull waħda iktar serja mill-oħra. Per eżempju r-rundun qiegħed fil-kategorija **Least**

Concern (LC), jiġifieri m'hemmx inkwjet għax għadu komuni ħafna. Mill-banda l-oħra, il-kwagga (tip ta' zebra) qiegħda fil-kategorija **Extinct (EX)** għax m'għadhiex teżisti. Minn żmien għal żmien l-IUCN tirrevedi l-lista, u ċċaqilaq speċi minn kategorija għal oħra skont sarux iktar rari jew komuni. Sfortunatament ftit huma dawk li minn rari jsiru komuni, is-soltu tkun it-triq tan-niżla :)

S'issa r-Red List fiha xi 70,000 speċi imma n-numru dejjem jikber iktar ma jsiru studji u rapporti. Tistgħu ssibu l-lista onlajn hawnhekk www.iucnredlist.org

Morna tajjeb...

Il-harġa fuq il-baħar tal-5 Lulju biex naraw iċ-ċief kienet suċċess bħas-soltu. Konna **xi 90 ruh** imqassmin fuq żewġ laneċ u l-baħar kien kalm għalkemm mhux żejt. Id-dehra tas-sisien majestużi ta' Ta' Ċenċ jimpresjonawk anke mill-bogħod, aħseb u ara meta tidhol taħthom. Iċ-ċief ma naqasx, għax ¹raft wara ohra rajna **xi elf ċiefa** b'kollox. Kulhadd jittrombja u jiehu r-ritratti, waqt li dawn l-għasafar sbieħ itiru madwarna qishom erwieh siekta.

Ilkoll stennejna x-xemx tinżel, aħna l-bnedmin biex nogħxew bid-dehra, u iċ-ċief biex malli jidlam itiru lejn il-bejtiet sigrieti fis-sisien. Insomma, esperjenza bis-sens. Grazzi lil-Leaders kollha li mingħajrhom ma kinitx issir.

¹raft. Grupp ta' ċief (jew tajr iehor tal-baħar) li jpoġġi f'wiċċ l-ilma biex jistrieħ jew biex jistenna d-dlam halli jtir lejn il-bejta. Raft wahda jaf ikun fiha mijiet ta' għasafar.

AVVIŻI

Il-colouring book li habbarnielkom fil-harġa li għaddiet qajjem hafna interess! Dawn 4 mistoqsijiet li spiss staqsejtuna... u t-twegibiet!

M. Il-ktieb għal min jidhol membru ġdid, jew anke għal min ikun diġà membru?

T. Għall-ewwel bdejna b'membri godda biss, imma tant kien hemm genn għalih li ftahna wkoll għal dawk il-membri li jgeddu s-shubija tagħhom fil-Klabb.

M. Nibża' li sa ma nasal biex ingedded, il-ktieb jilhaq jispiċċalkom. X'ha nagħmel?

T. Tistennix is-shubija tiskadi. Fittex gedded bil-lest minn issa għas-sena ta' wara.

M. Jekk ingedded bil-posta jew onlajn xorta niehdu l-ktieb?

T. Iva. Nibagħtulek vawċer li tkun tista' ssarrfu fil-ktieb mill-Għadira jew Is-Simar, mill-iskola (primarja), minn attività tal-BirdLife jew mill-uffiċċju tagħna.

M. Nista' nixtrih?

T. Le, il-ktieb mhux għall-bejgħ. Qiegħed biss biex jingħata **b'xejn** lill-membri ta' Klabb Huttaf (jew Family Members).

Intervista ma' Fjura

17

Bużbież il-Baħar
Sea Samphire

Għaliex jismek Bużbież il-Baħar?

Għax jien u l-bużbież kugini, nixxiebhū ftit fil-fatt. U għax nikber hdejn il-baħar.

X'tip ta' habitat tħobb?

L-aktar li nħobb xtut bil-blat u tifrik fejn inqabbad l-għeruq. Imma anke fir-ramel, ta.

Inti pjanta rari?

U le minie xxi rari, ta.

X'tgħidli fuq il-fjuri tiegħek?

Jien nagħmel il-fjuri fis-sajf u jkun forma ta' bukketti. Jixbħu lil tal-kugina l-bużbieża imma ma jkunux sofor daqs tagħha, ta.

Tħobbuk xejn l-insetti?

Iva, dejjem bin-naħal u ż-żnażan iduru miegħi.

Veru, anke fir-ritratt jidhru.

Allura għandek xi problemi?

Sakemm ma jivvintawx xi proġett turistiku u jgħattu medda xatt oħra bil-konkos, ma tantx għandi x'ingorr, ta. Flief xi munzell faħam jikwi minn ta' xi barbiju!

Nispera li le...

Anke jien, imma għadek issib nies li jħanzru kull fejn imorru.

Naf naf, xi nies ma jitgħallmux.

Daqshekk għal-lum. Saħħa.

Lilek ukoll hi, u jekk tara bużbieża sellili għaliha.

Jistiraw...

Intom tafu li l-friefet l-ewwel ikunu xgħat (caterpillar) imbagħad jagħmlu l-fosdqa (pupa) u minnha joħorgu friefet.

Flafna insetti mhux hekk jagħmlu. Per eżempju l-gurati meta jfaqqsu ma jkunux dud imma jkunu kopja żgħira tal-kbar. Bħalna l-bnedmin wara kollox! Imma l-insetti għandhom problema għax ġisimhom magħluq go qoxra iebsa. Meta ż-żgħar jibdw jikbru l-qoxra ma tikbirx magħhom. Tibda tigi hom dejqa! X'jaqbd u jagħmlu?

Dan huwa gurat tar-raba', l-akbar gurat li għandna Malta.

Żgur tar-raba' mhux tal-hames?

Indigest!

...u

jitmattu

B'xorti tajba għandhom trikk tajjebl! Huma u jikbru, il-gurati żgħażaġh kultant żmien irabbu qoxra ġdida taħt il-qadima, imbagħad il-qoxra l-qadima tinqasam u joħorgu minnha qishom qed jinżgħu xi kostum!

F'dawn ir-ritratti sbieħ li ħa seħibna Joe Vella naraw gurata qed tagħmel l-aħħar tibdila, għax wara din ma tikbirx iktar fid-daqs.

Fir-ritratti tidher ukoll tifrex għall-ewwel darba l-gwienah godda fjamanti. Issa barra li taqbez tista' wkoll ttir!

Eeh kemm għadda ż-żmien minn meta qsamt dik l-aħħar qoxra! Għadni niftakar qisu l-bierah!

Għall-erwieh, fl-aħħar lestejt!

Il-qoxra x'tagħmel biha tgħid?

Tagħmilha stuffat bil-qargha baġħi!

Victor Falzon

Kamaleonti

Żewġ ritratti li bagħtulna l-ħbieb tagħna l-aħwa **Elisa** (7) u **Mathias** (5) **Saliba**

Il-vjolett wiehed mill-mazzarelli li tfaċċaw Malta f'dawn l-aħhar snin. Jidher li qed jinfirex mhux hażin.

Vjolett

Kamaleonti

Ibagħtulna t-tpingijiet u r-ritratti li tiegħu tan-natura (mhux pets jew pjanti kkultivati) ħalli ngibuhomkom f'dil-pagna. Basta jkunu veru tagħkom! Tistgħu tibagħtuhom bil-posta jew imejl.

indirizz

BirdLife Malta
57/28 Triq Abate Rigord
Ta' Xbiex XBX 1120

imejl

il-huttafa@birdlifemalta.org

*Materjal li tibagħtulna bil-posta ma nkunux nistgħu nibagħtuhomkom lura.

ARTITASKYA

Kartun ieħor ta' **Askya Pizzuto** (17)

Daqquqa tat-Toppu

Prosit Falko!

Hbieb Falkuni!

Gà ghamilna hames attivitajiet mindu ktibtilkom l-ewwel darba f'Il-Huttafa. Ix-xewqa taghna li l-imhabba għall-ghasafar u għan-natura tikber qalb iż-żgħażaġh qiegħda sseħh. Kull attività li jkollna qed insiru nafu membri godda li

jkunu għadhom kemm issieħbu magħna, u hemm ukoll membri li s'issa ma tilfux attività waħda. Tant għandhom heġġa għall-attivitajiet li lanqas biss inkunu hrigna l-magazin li jsaqsuna x'ikun imiss!

Xi jiem ilu morna sal-Imtahleb biex nisimgħu ċ-ċief, u qisni għadni qed nisma' dak l-għajet speċjali tagħhom! Imma waqt li tkun qed tgawdi n-natura ma tistax ma jaqbdekx ftit dwejjaq ukoll. Dan meta taħseb f'kemm il-bniedem qed jagħmel deni u f'kemm in-natura qiegħda fil-periklu. Studju li qed jagħmel BirdLife Malta (parti mill-EU Life Project fuq it-tajr tal-baħar) juri li ċ-ċief m'għadux isib hut x'jiekol fl-ibhra Maltin u qed ikollu jmur iżjed u iżjed 'il-bogħod. Waqt l-attività kien evidenti ukoll l-effett tat-tniġġis tad-dawl. Fejn jidhru l-irhula bid-dwal qawwiin tagħhom il-kwiekeb ma kinux jidhru. Dan l-istess dawl iħawwad lill-frieħ taċ-ċief u l-garni, li bi żball jinġibdu lejn l-art flok lejn l-baħar. Mhux tniġġis tad-dawl biss kien hemm, imma hafna skart mormi minn nies bla rispett. Dan jiġbed il-firien li huma għadu kbir taċ-ċief għax jieklu l-bajd u jattakkaw il-frieħ.

Imma ma naqtgħux qalbna. Il-BirdLife qed jagħmel differenza kbira għall-ghasafar Maltin u mhux se twaqqaf il-ġlieda kontra l-qerda ambjentali. L-istess jghodd għalina tal-Falko. Bl-edukazzjoni u billi nżidu l-apprezzament għan-natura nistgħu naghmlu hafna ġid. Għalhekk inhegġiġkom bħala membri tal-Falko u ta' Klabb Huttaf biex tiehdu hsieb l-ambjent u theggu lil shabkom ukoll. Narakom għall-attivitajiet!

Martin

Martin Austad
Kordinatur

Membri Falko waqt il-harġa fl-Imtahleb igawdu l-ġmiel tal-baħar, is-sisien u x-xemx nieżla. Imma kien hemm ukoll il-kruha... dak l-iskart fir-rokna, li jhammeġ u jeqred l-ambjent naturali.

Puu għalih min ihammeġ.

Eeh hijjos imma l-aqwa li għamel barbikju hux!

Ryan Palsier

Il-Falko hija t-taqsimha għaż-żgħażaġh ta' Klabb Huttaf. Il-membri li għandhom 13-il sena jew iktar awtomatikament isiru membri fil-Falko. Għalihom il-Falko torganizza attivitajiet apposta, li jthabbu f'din il-paġna.

Berdwoċing ... Banju ... u Barbikju!

F'Awwissu tibda l-passa tal-harifa u l-ghasafar jibdeu jiċċaqalqu 'l isfel lejn l-Afrika. Dan il-fenomeni ta' kull sena aħna l-berdwoċers inkunu qed nistennewh b'herqa kbira. Għalhekk bix-xieraq li niċċelebraw ftit. L-ewwel ha nidhlu fir-riserva tal-Għadira għal ftit berdwoċing, dak iż-żmien jiffaċċaw l-ghasafar ta' **San Martin** u hemm ċans tajjeb naraw dan l-ghasfur tal-ġenn. Wara naqsmu t-triq għal fuq ir-ramla biex naqbzu waħda l-baħar. Wara naghmlu barbikju.

Ta' San Martin jibda jpassi kmieni.

Nicholas Galea

Data L-Erbgha 28 Awwissu 2013

Niltaqgħu 5pm quddiem ir-riserva tal-Għadira

Nispiċċaw 10-11pm

Ġibu Ikel għall-barbikju • ilma • malja • xugaman • tromba jekk għandkom (il-barbikju f'idejna!)

Età Falko 13+

Tnejn għal Tal-Priza

Jekk il-passa f'Awwissu tkun bdiet, f'Settembru tkun fl-aqwa tagħha! U fiż-żmien li jkun qed ipassi hafna **tajr tal-priza** mhemmx post aħjar mill-Buskett! Fil-fatt hafna minn Settembru l-berdwoċers akkaniti hemm iqattgħuh!

F'jumejn minnhom qed nistidnukom tingħaqdu magħna nesperjenzaw din il-maġija tan-natura! Tinkwetawx xi haġa naraw żgur, għax jekk dakinhar ma jkunx hemm mijiet ta' tajr tal-priza ikun hemm xi qatgħa **qerd in-naħal** idur magħna, jew tinqala' xi qatgħa **kwakk!**

KUĊĊARDA
Tajra tal-priza komuni li tpassi minn Malta.

Raymond Galea

Dati It-Tlieta 10 Settembru 2013

Is-Sibt 21 Settembru 2013

Niltaqgħu 3pm taht it-Tinda, il-Buskett

Nispiċċaw xi 7.30pm lura taht it-Tinda

Ġibu ikel • ilma • beritta • dlik għax-xemx • żarbun tajjeb • tromba • kamera • nowtbuk biex tiktbu x'inkunu rajna

Età Falko 13+

Jekk tkun ġej harġa tal-Falko dejjem ibgħat email lil falkoblm@gmail.com jew ċempel **99214143 / 99809190**.

Elisabeth Conrad

Ir-Ramla l-Hamra

Issa li s-sajf daħal gmielu, se nħarsu lejn waħda mill-bajjiet sbieħ tal-Gżejjer Maltin, u waħda kemmxejn partikolari. Din hija r-Ramla t'Għawdex, magħrufa wkoll bħala r-Ramla l-Hamra.

Tinstab max-xatt tat-tramuntana ta' Għawdex, fit-tarf ta' sistema ta' widien. Ma tridx thabbel mohħok wisq biex tinduna għalfejn tissejjah ir-Ramla l-Hamra! Il-kulur hamrani tar-ramel f'dan ix-xatt jiġi mill-blat li minnu jiffirma. Dan huwa qawwi ta' fuq tat-tip li jghidulu Għajn Melel.

Habitat rari

Ir-Ramla hija importanti ħafna għan-natura f'Malta, għax hawnhekk insibu habitat rari ħafna f'Malta: l-gharam tar-

ramel (bl-Ingliż *coastal sand dunes*). Dari kellna diversi nħawi bl-gharam madwar xtutna, però bil-ħafna żvilupp li sar mal-baħar, illum ftit li xejn baqa', u mill-ftit li fadal, ftit ħafna huma f'kundizzjoni tajba. Ir-Ramla l-Hamra hija l-aħjar eżempju ta' gharam tar-ramel f'pajjiżna.

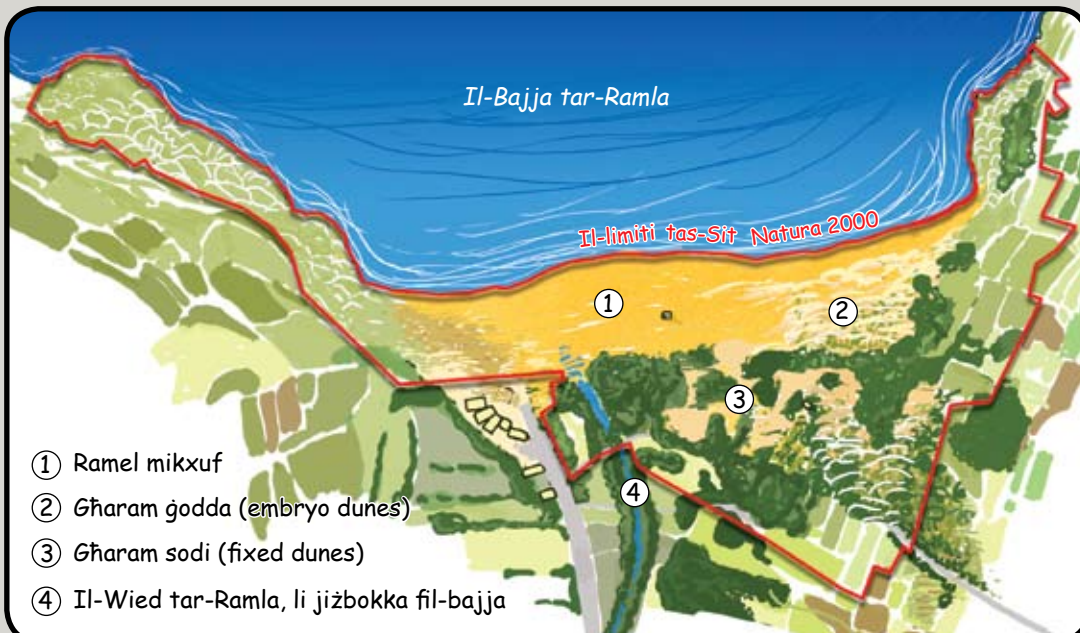
Habitat diffiċli

Biex jiffurmaw l-gharam tar-ramel, hemm bżonn ħafna fatturi u kundizzjonijiet, inkluż provista stabbli ta' ramel, fetha kbira biżżejjed ta' ramla (*beach*), u irjieħ li jonfhu f'direzzjonijiet partikolari għal ċertu tul ta' żmien.

Fejn hi?

Ir-Ramla l-Hamra qiegħda fit-tramuntana ta' Għawdex, f'tarf ta' wied bejn ix-Xagħra u n-Nadur.

Victor Falzon

① Ramel mikxuf

② Għaram godda (embryo dunes)

③ Għaram sodi (fixed dunes)

④ Il-Wied tar-Ramla, li jizbokka fil-bajja

Fejn ikunu jeżistu kundizzjonijiet tajbin, biż-żmien tiffirma sistema ta' gharam fi stadji differenti ta' żvilupp. Insibu per eżempju l-embryo dunes, li jkunu żgħar u bi ftit veġetazzjoni tikber fuqhom, u li huma l-ewwel stadju biex jiffurmaw daww ikbar.

Iktar ma s-sistema ssir stabbli, iktar nibdew insibu gharam b'medda ta' veġetazzjoni ikbar, bħal per eżempju, fuq il fixed dunes. Fir-Ramla nsibu eżempju kważi komplet ta' dawn l-istadji differenti fl-iżvilupp tal-gharam tar-ramel.

Parti minn għarma stabbilita mhux ħażin, tant li fiha kibru pjanti fosthom **pankrazju**, **xewk ir-ramel** u **tengħud tar-ramel**.

Waħda mill-isbaħ pjanti tar-ramel hija l-**pankrazju** (sea daffodil) jew **narċis il-baħar**. Tagħmel il-fjuri fis-sajf.

Habitat sinjur

Kif tistghu timmaġinaw, f'dan l-ambjent ma jonqsux l-ispeċi ta' interess, li diversi minnhom jgħixu biss f'dan il-habitat, u li għalhekk huma rari ħafna f'Malta. Fost il-pjanti nsibu **t-tengħud tar-ramel**, **it-tengħud tax-xatt**, **in-nefel tar-ramel** u **l-broxka ta' Għawdex**. Biex ikampaw f'dan l-ambjent, il-pjanti jkollhom bżonn karatteristiċi speċjali. Irridu niftakru li l-gharam mhumieq ambjent bhal ma ħa ssib f'xi ġnien; ir-ramel jiċċaqraq, ir-raxx tal-baħar (bil-melħ li jgħorr) jaffettwa l-pjanti, u ilma ħelu mhux li tant hemm. Pjanta li tmūt jekk

tintradam bir-ramel wara ġurnata rih mhix tajba biex tgħix hawnhekk. Il-pjanti li jgħixu hawnhekk iridu jkun kapaci jkampaw maċ-ċaqliq tar-ramel, u kapaci jsibu l-ilma ħelu, u għalhekk ikollhom għeruq li jinżlu fil-fond.

Iż-żerriegħa tagħhom trid tkun kapaci tinfirex malajr, biex pjanti ġodda jaqdbu f'qasir żmien. Għalhekk il-pjanti tal-gharam tar-ramel huma tassew speċjalizzati.

Ir-Ramla nsibu wkoll fawna ta' interess. Il-**grillu tar-ramel**, per eżempju, xejn mhu komuni fil-Gżejjer Maltin, u jinstab biss f'xi ambjenti tar-ramel max-xatt. Insibu wkoll speċi endemika ta' hanfusa li ma tinstab imkien iktar fil-Gżejjer Maltin. U hemm diversi insetti oħrajn.

Ir-Ramla l-Hamra mhux biss hija Sit Natura 2000, imma hija protetta b'liġi ta' skedar, li tħares postijiet ta' valur naturali jew storiku.

Victor Falzon

Ix-xewk ir-ramel (sea holly) jagħmel fjuri lela u anke l-weraq jagħti ftit fil-blu.

Guido Bonetti

Il-**grillu tar-ramel** (burrowing sand cricket) tant hu rari li huwa protett b'liġi tal-Unjoni Ewropea. Bhal grilli oħrajn, iħobb iżarżar bil-lejl. Il-grillu tar-ramel iħobb iżarżar fid-daħla tal-ħofra tiegħu biex iż-żarżir jirbomba u jwassal iktar. F'pajjiżna jinsab f'xi tliet postijiet biss.

Ir-Ramla l-Hamra hija importanti wkoll għall-istorja. Fost affarijiet oħra, hemm **villa Rumana** midfuna fir-ramel, u minn żmien il-Kavallieri hemm **ċint mibni f'qiegħ il-baħar** u anke **fugass**. Fugass huwa speċi ta' kanun imħaffer fil-blat.

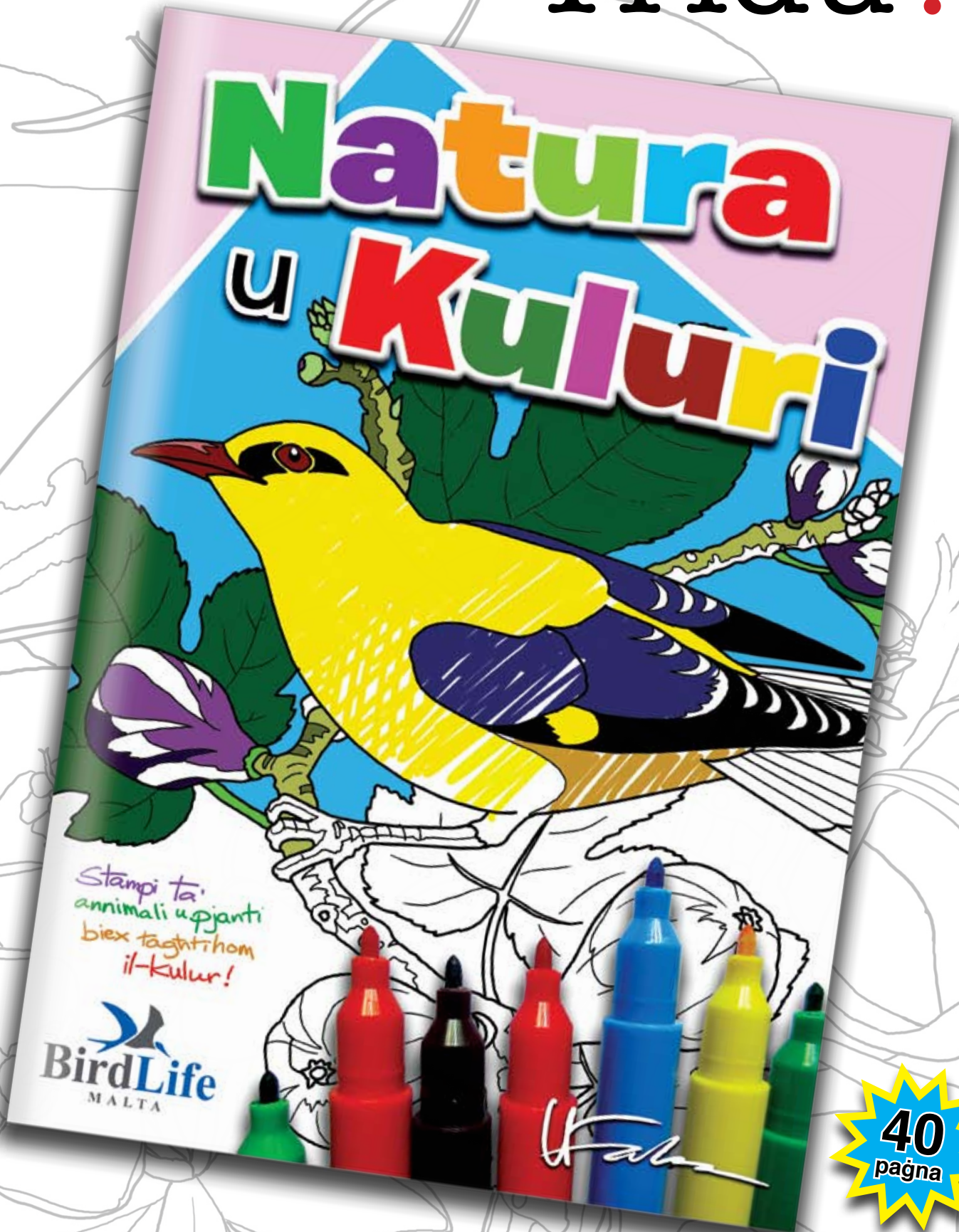
Natura 2000 hija sensiela ta' postijiet madwar l-Ewropa fejn in-natura hija protetta. Hemm iktar minn 26,000 sit Natura 2000, u bejniethom jiksu kważi 20% tal-Ewropa.

U f'Malta kemm għandna, Profs?

S'issa 39.

Tridu?

Gedded sena ohra fi Klabb Huttat
u jkun tiegħek!

Aktar taġrif f'paġna 6